

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของผู้ออกเช็ค ตามพระราชบัญญัติว่าด้วย ความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534¹

ศักดิ์สิทธิ์ วรรณบุตร²

จากการศึกษาพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 มีเจตนารมณ์ คือ การให้ผู้ทรงหรือผู้รับชำระหนี้โดยเช็คได้รับชำระหนี้อย่างแท้จริง มิได้ประสงค์ที่จะให้ผู้ที่ตั้งจ่ายเช็คต้องรับโทษทางอาญาเป็นหลัก พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 จึงได้กำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยได้บัญญัติหลักการนี้ไว้ในมาตรา 5 เพื่อให้ผู้ที่ตั้งจ่ายเช็คและผู้ทรงหรือผู้รับเช็คสามารถตกลงกันชำระหนี้ตามเช็คได้ตลอดเวลาจนกว่าคดีจะถึงที่สุดผลสำคัญที่ตามมาจากการกำหนดให้ความผิดเกี่ยวกับเช็คเป็นความผิดอันยอมความได้ คือ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือเมื่อธนาคารตามเช็คได้ปฏิเสธการจ่ายเงิน ผู้เสียหายจากการที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินจะต้องร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานตำรวจ หรือดำเนินการฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองภายในระยะเวลา 3 เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 96 โดยส่วนใหญ่จะเป็นวันเดียวกับวันที่ธนาคารตามเช็คปฏิเสธการจ่ายเงิน หากผู้เสียหายไม่ดำเนินการภายในระยะเวลาดังกล่าว ถือว่าคดีขาดอายุความ ไม่สามารถดำเนินคดีได้ต่อไป และเมื่อระยะเวลาดังกล่าวเป็นอายุความที่กฎหมายกำหนดไว้จึงไม่สามารถที่จะยื่นหรือขยายระยะเวลาดังกล่าวได้

สภาพปัญหาของพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 คือ การกำหนดโทษอาญาเพื่อบังคับแก่ผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 ถูกมาบังคับใช้เป็นเครื่องมือในการบีบบังคับลูกหนี้ที่ออกเช็คให้ชำระหนี้ตามเช็ค โดยมีเหตุมาจากการไม่ชำระหนี้ตามสัญญาทางแพ่งอื่น ๆ เดิมไม่มีกฎหมายอาญากำหนดเป็นความผิด เจ้าหนี้จึงมีสิทธินำคดีไปฟ้องศาลแพ่งเท่านั้น แต่การกำหนดให้มีความผิดทางอาญาเกี่ยวกับการใช้เช็คก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายหลายประการ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของผู้ออกเช็ค ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ณัฐ สันตาสว่าง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.มัลลิกา พินิจจันทร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สกลี สิริพิทุร

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จากการศึกษาพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ปรากฏว่าบทบัญญัติกฎหมายของกฎหมายดังกล่าวยังมีปัญหาเกี่ยวกับการนำกฎหมายดังกล่าวไปบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญหา 3 ประการดังนี้

ประเด็นปัญหาที่หนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ออกเช็คที่ไม่มีเจตนาทุจริต ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการสำคัญขององค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับผู้ออกเช็คที่ต้องรับผิดชอบเมื่อปรากฏว่าเช็คที่ผู้ออกนั้นถูกธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คกล่าวคือคือ การสั่งจ่ายเช็คต้องเป็นการสั่งจ่ายเพื่อชำระหนี้ที่มีอยู่จริงและบังคับได้ ตามกฎหมาย การสั่งจ่ายเช็คเพื่อชำระหนี้ที่มีอยู่จริง หมายถึง ขณะสั่งจ่ายเช็คต้องเป็นหนี้ผู้รับเช็คอยู่ก่อนแล้ว ผู้สั่งจ่ายเช็คจึงได้สั่งจ่ายเช็คเพื่อชำระหนี้ดังกล่าวให้แก่ผู้รับเช็ค เช่น การออกเช็คเพื่อชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงิน สัญญาซื้อขาย สัญญาจ้างทำของ เป็นต้นหนี้ที่บังคับได้ตามกฎหมายนั้นหมายถึง หนี้ที่มีมูลหนี้ที่สมบูรณ์ชอบด้วยกฎหมายและสามารถบังคับได้ กล่าวคือต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด เป็นหนี้ที่มีวัตถุประสงค์ไม่ขัดต่อกฎหมาย ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือความสงบเรียบร้อย เช่น สัญญากู้ยืมเงิน ตามประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 653 วรรคแรก กำหนดให้การกู้ยืมเงิน กว่า 2,000 บาท ขึ้นไปนั้น ถ้ามิได้มี หลักฐานแห่งการกู้ยืม เป็นหนังสือ อย่างใดอย่างหนึ่ง ลงลายมือชื่อ ผู้ยืม เป็นสำคัญ จะฟ้องร้อง ให้บังคับคดี หาได้ไม่

การออกเช็คโดยไม่มีเจตนาทุจริต ผู้ออกเช็คจำนวนไม่น้อยที่ออกเช็คโดยไม่มีเจตนาที่จะฉ้อฉลหรือต้องการใช้เป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์อันมิควรได้อีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ทันตามกำหนดด้วยเหตุผลต่างๆ ทางธุรกิจตามข้อสันนิษฐานผู้ออกเช็คเหล่านี้ล้วนอยู่ในข่ายที่อาจต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายไม่ได้แยกแยะว่าการไม่มีเงินในบัญชี หรือมีแต่ไม่เพียงพอเป็นเพราะสาเหตุใดทำให้บุคคลเหล่านี้จำเป็นต้องรับโทษทางอาญาตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คพ.ศ. 2534

ประเด็นปัญหาที่สอง ปัญหาการนำโทษทางอาญามาบีบบังคับให้ผู้ออกเช็คชำระหนี้ทางแพ่ง มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 บัญญัติเกี่ยวกับการให้เป็นความตามพระราชบัญญัตินี้เป็นความผิดอันยอมความได้ จึงเป็นปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดโทษทางอาญาในความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คเอาไว้โดยมีผู้เสียหายเป็นสาระสำคัญของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการนำโทษทางอาญาที่กำหนดไว้มาบีบบังคับให้ผู้สั่งจ่ายเช็คชำระหนี้ทางแพ่งเพราะในด้านของผู้สั่งจ่ายสามารถที่จะใช้ช่องของกฎหมายที่จะก่อประโยชน์แก่ผู้สั่งจ่ายได้โดยอาศัยช่วงเวลาที่ยุทธการเช็คดำเนินคดีกับผู้สั่งจ่าย ประวิงเวลาการชำระหนี้ได้ด้วยเหตุผล ที่กระบวนการพิจารณาคดีทางอาญาใช้ระยะเวลานาน

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาการเลือกดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับเช็คเพื่อไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การใช้เช็คอันเป็นตราสารที่ใช้แทนเงินสดในทางธุรกิจให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังนั้น ความรับผิดชอบเกี่ยวกับเช็คจึงมีมูลเหตุทางแพ่ง แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดบทลงโทษให้ผู้กระทำความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คต้องรับโทษทางอาญา ดังนั้น การดำเนินการบวนการเกี่ยวกับความผิดที่เกิดขึ้นจึงมีวิธีการดำเนินคดีได้ทั้งสองทาง คือ ทางแพ่งและทางอาญา แต่ในทางปฏิบัติผู้ทรงเช็ค หรือเจ้านี้ หรือผู้เสียหายมักนำคดีเกี่ยวกับเช็คเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 161 กำหนดให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีเป็นผู้รับผิดชอบในชั้นที่สุดสำหรับค่าค่าธรรมเนียมทั้งปวง แต่ไม่ว่าคู่ความฝ่ายใดจะชนะคดีก็ตามตามข้อหาหรือแต่บางส่วน ศาลมีอำนาจที่จะพิพากษาให้นั้นรับผิดชอบในค่าค่าธรรมเนียมทั้งปวงแต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 252 กำหนดให้ในคดีอาญาห้ามมิให้ศาลยุติธรรมเรียกค่าธรรมเนียมนอกจากที่บัญญัติไว้ในหมวดความผิดเกี่ยวกับเงินตราทำให้ในทางปฏิบัติผู้ทรงเช็คเป็นผู้เสียหายมักจะดำเนินคดีอาญากับผู้ออกเช็คที่ถูกธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2534 มากกว่าจะเลือกฟ้องคดีเป็นคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงินและเช็ค ด้วยเหตุที่การดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ กฎหมายได้บัญญัติให้โจทก์ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมเหมือนเช่นในคดีแพ่ง ผู้ทรงเช็คจึงอาศัยช่องทางกฎหมายดังกล่าวในการดำเนินคดีอาญากับผู้ออกเช็คแทนการดำเนินคดีแพ่งเพื่อหลีกเลี่ยงค่าธรรมเนียมศาล ทำให้รัฐต้องสูญเสียรายได้จากค่าธรรมเนียมศาล

ด้วยเหตุและผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงตั้งคำถามในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ออกเช็คแม้ไม่มีเจตนาทุจริต ปัญหาการนำโทษทางอาญามาบีบบังคับให้ผู้ออกเช็คชำระหนี้ทางแพ่งปัญหาการเลือกดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับเช็คเพื่อไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ออกเช็ค ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ออกเช็คแม้ไม่มีเจตนาทุจริต

ควรแก้ไขมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 โดยยกเลิกความรับผิดชอบทางอาญา และใช้มาตรการภายในของธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นมาตรการเบื้องต้นที่ใช้ในการถ่วงดุลคุณภาพของลูกค้ายที่เข้ามาเปิดบัญชีกระแสรายวันเป็นผู้ดูแลการใช้เช็คของลูกค้ายภายหลังได้รับอนุมัติการเปิดบัญชีแล้วซึ่งจะสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเช็คอีกทางหนึ่ง หากธนาคารพาณิชย์กำหนดเงื่อนไขของลูกค้ายให้ผู้ใดทำการส่งจ่ายเช็คของธนาคารพาณิชย์ซึ่งต่อมาถูกธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินโดยไม่มีเหตุผลอันควรเป็นจำนวนครั้งเกินกว่าที่กำหนดไว้ ธนาคารจะถือเป็นเหตุปิดบัญชีของลูกค้ายรายนั้นทันทีทำ

ให้ลูกค้าไม่สามารถใช้เช็คของธนาคารได้อีกต่อไป และควรนำมาตรการภายใต้พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจข้อมูลเครดิต พ.ศ.2545 โดยนำมาใช้เพื่อพิจารณาอนุมัติการใช้เช็คของลูกค้าของธนาคารซึ่งต้องประกาศให้การใช้เช็คเป็น“สินเชื่อ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจข้อมูลเครดิตฯ หรือแก้ไขบทนิยามคำว่า“ข้อมูลเครดิต” ให้รวมถึง “ข้อมูลประวัติการใช้เช็คหรือเช็คที่ถูกปฏิเสธอันเนื่องมาจากไม่มีเงินเพียงพอในบัญชี” ด้วย

สำหรับความผิดจากการออกเช็คโดยมีเจตนาที่จะไม่ให้มีการใช้เงินตามเช็คตามมาตรา 4 (1) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 และห้ามธนาคารมิให้ใช้เงินตามเช็คนั้น โดยเจตนาทุจริตตามมาตรา 4 (5) มิใช่เป็นกรณีของการลงโทษจำคุกเพียงเพราะเหตุผลว่าไม่อาจปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามสัญญาได้แต่เป็นการลงโทษเนื่องจากความไม่สุจริตของผู้ออกเช็คซึ่งไม่ขัดต่อการลงโทษทางอาญา และกติการะหว่างประเทศตามที่กล่าวแล้วข้างต้นลงโทษทางอาญาไว้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเช็คต่อไป

2 ปัญหาการนำโทษทางอาญามาบีบบังคับให้ผู้ออกเช็คชำระหนี้ทางแพ่ง

ควรแก้ไขมาตรา 5 ในเรื่องสิทธิของผู้ฟ้องคดีและแก้ไขยกเลิกโทษทางอาญาบทบัญญัติตามมาตรา 4 โดยการให้สิทธิเพียงผู้เสียหาย หรือเจ้าหนี้ หรือผู้ทรงเช็คเท่านั้น ที่สามารถฟ้องคดีได้ และเมื่อแก้ไขบทบัญญัติตามมาตรา 4 แล้วจะทำให้ผู้เสียหาย หรือเจ้าหนี้ หรือผู้ทรงเช็ค เกิดความคิด ที่ต้องไตร่ตรองเพิ่มมากขึ้นในการนำคดีเกี่ยวกับเช็คเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะไม่บทบัญญัติที่กำหนดโทษทางอาญาไว้เพื่อบีบบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้แล้ว

นอกจากนี้ รัฐควรมีการวางมาตรการควบคุมธนาคารพาณิชย์ โดยวิธีการหลักกฏเกณฑ์และเงื่อนไขทางกฎหมายให้ชัดเจน ทั้งกำหนดความรับผิดชอบแก่ธนาคารพาณิชย์ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์นั้นไม่ปฏิบัติโดยเคร่งครัดในการคัดเลือกพิจารณาลูกค้าที่มาขอเปิดบัญชี หรืออนุญาตให้ลูกค้าของธนาคารได้ใช้เช็ค ทั้งนี้ ต้องกำหนดหลักเกณฑ์ในการที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องระงับการใช้เช็คของผู้ที่ออกเช็คโดยไม่มีเงินโดยกำหนดการลงโทษธนาคารพาณิชย์ตามรูปแบบของระบบสถาบันการเงินเพื่อที่จะทำให้ธนาคารพาณิชย์ยอมรับปฏิบัติตามระเบียบกฏเกณฑ์และเงื่อนไขที่วางไว้

นอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่า ควรยกเลิกโทษอาญากับคดีเช็ค โดยใช้มาตรการให้ธนาคารจัดระบบกลั่นกรองลูกค้า บันทึกประวัติการใช้เช็คของลูกค้า หากพบว่า ลูกค้าคนใดมีประวัติจ่ายเช็คไม่ดี จะลงโทษโดยการห้ามทำธุรกรรมกับธนาคารเป็นเวลา 5 ปี ตามแนวประเทศประเทศฝรั่งเศสได้ใช้มาตรการนี้แล้วปรากฏว่าไม่มีปัญหาใดๆ เช็คก็ยังได้รับความน่าเชื่อถือใช้กันในช่วงธุรกิจเหมือนเดิม

3. ปัญหาการเลือกดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับเช็คเพื่อไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

ควรแก้ไข มาตรา 4 วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2534 ที่กำหนดว่า เมื่อได้มีการยื่นเช็คเพื่อให้ใช้เงิน โดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าธนาคารปฏิเสธไม่ใช้เงินตามเช็คนั้น ผู้ออกเช็คมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งจำ

ทั้งปรับ ให้เป็นบทบัญญัติที่มีความรับผิดชอบแต่เพียงทางแพ่งเท่านั้น โดยให้ผู้เสียหาย หรือเจ้าหนี้ หรือผู้ทรง
 เชื้อ พ้องคดีด้วยตัวเองเท่านั้น โดยไม่ควรให้สิทธิผู้เสียหาย หรือเจ้าหนี้ หรือผู้ทรงเชื้อ พ้องคดีอาญาโดย
 อาศัยอำนาจรัฐ เพราะการฟ้องคดีโดยตัวเองต้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง และผู้เสียหาย
 หรือเจ้าหนี้ หรือผู้ทรงเชื้อต้องรับภาระค่าฤชาธรรมเนียมศาลด้วยตัวเอง จะทำให้ผู้เสียหาย หรือเจ้าหนี้ หรือผู้
 ทรงเชื้อ ต้องพิจารณาให้รอบคอบมากขึ้นว่าถ้าหากฟ้องจะคุ้มค่าต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปหรือไม่
 เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดมาตรการขัดขวาง (Deterrence) โดยการที่กำหนดให้มีค่าฤชาธรรมเนียม
 สามารถใช้เป็นมาตรการขัดขวางพฤติกรรมของผู้ฟ้องคดี เพราะต้องคำนึงถึงเรื่องค่าธรรมเนียมศาลก่อน

ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยควรยึดแนวปฏิบัติเดียวกับประเทศอังกฤษที่กำหนดให้ผู้ทรง
 สามารถฟ้องให้ผู้ส่งจ่ายเชื้ได้รับผิดโดยอาศัยกฎหมายแพ่งในเรื่องตัวเงินเพื่อเรียกให้ผู้ส่งจ่ายรับผิดชอบ
 เนื้อความในเชื้ได้ตามคดีแพ่งเท่านั้น คือ การใช้กฎหมาย Bill of Exchange act 1882 ดังนั้น จึงควรบัญญัติ
 ให้พระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบอันเกิดจากการใช้เชื้ พ.ศ.2534 เป็นกฎหมายที่มีมาตรการในทางแพ่ง
 โดยยกเลิกทางอาญา

เอกสารอ้างอิง

ปกป้อง ศรีสนิท, การยกเลิกความผิดอาญาเกี่ยวกับการใช้เชื้, กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
 ประเทศ , 2554
 สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, “นิติเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยกฎหมายเชื้” งานสัมมนาเรื่อง มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
 พัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ), 11 ตุลาคม 2554.